

ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: ΣΥΝΟΡΑ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΟΙ ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΛΗΘΙΝΑ ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

New Planet

Konstantin Yuon, 1921

(3ο μέρος του άρθρου «Ανοικτή Κοινωνία», το δεύτερο μέρος : “Ανοικτή κοινωνία : Εμπειρίες και θεσμοί “)

4.- Για τα σύνορα εθνών και κρατών

Η ανοιχτή κοινωνία πρέπει να είναι αποτέλεσμα και όχι αίτιο της αδελφосύνης, γιατί ο ανθρωπισμός είναι ενδιάθετος, όχι οργάνωση. Όμως μπορούμε να πούμε ότι η ανθρωπότητα είναι ενωμένη ή, ακόμη περισσότερο, ότι υπάρχει ενότητα στον κόσμο; Αυτό είναι κάτι εύκολο και χιλιοειπωμένο τόσο από ιδεαλιστές όσο και από υλιστές, αλλά τι καταλαβαίνουμε από αυτό και πώς επηρεάζει τη ζωή μας; Η συνείδησή μας το αποδέχεται αυτό ή όχι; Όχι, βιώνουμε μόνον τον ατομικό εαυτό μας και σπανίως τη συλλογικότητα ως προέκταση της ασφάλειάς μας. Ο ανθρωπισμός και η αδελφосύνη μπορεί να είναι παράλογες συναισθηματικές εξάρσεις ή μια ψυχρή αναγνώριση ότι χωρίς αυτά θα κινδυνεύουμε

από ένα χάος. Όλα κινούνται στη σφαίρα είτε του συμφέροντος είτε της φαντασίωσης. Άρα, έχουμε μία αδελφοσύνη που ακόμη δεν μπορεί να εκφραστεί. Και αυτό είναι ένα πρόβλημα τόσο πρακτικό όσο και φιλοσοφικό που δεν μπορούμε να λύσουμε με απλοϊκότητες. Πρέπει να το λάβουμε σοβαρά υπ' όψη, αν θέλουμε να μην καταστρέψουμε τον κόσμο. Η ανθρώπινη συνείδηση αρνείται προς το παρόν να βιώσει την αδελφοσύνη – γι' αυτό η ελευθερία της είναι τόσο ψεύτικη. Επομένως, πρέπει να προχωρήσουμε σταδιακά στην κατανόηση και ακόμη πιο αργά στην εφαρμογή, αλλιώς θα λέμε μεγάλα λόγια και θα κάνουμε μικρότατα έργα με ακόμη πιο μικρά αποτελέσματα.

Ο Πόππερ, που ήταν ο κύριος ιδεολογικός προωθητής της ανοιχτής κοινωνίας, μιλούσε για αδελφοσύνη όλων των ανθρώπων, αλλά ταυτόχρονα απέρριπτε – σε μια αντίφαση – το μόνο πράγμα που θα μπορούσε να διασώσει την έννοια της αδελφοσύνης, την ικανότητα μιας αφηρημένης αγάπης – η αγάπη κατ' αυτόν μπορούσε να είναι μόνον προσωπική, δηλαδή να λειτουργεί προς έναν στενό κύκλο γνωστών προσώπων. Ένας μάλιστα από τους λόγους που επικαλούνται μερικοί διανοητές για να απορρίψουν τα έθνη είναι και αυτός, το ότι τα μέλη των εθνών δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, δεν έχουν προσωπικές σχέσεις, λες και η συλλογικότητα είναι ζήτημα προσωπικής γνωριμίας. Αυτοί αντιλαμβάνονται μόνον σχέσεις σε επίπεδο ατόμων, πράγμα που είναι απότοκο του λανθάνοντος ατομισμού, γιατί ο ατομισμός δεν είναι μόνον συγκεκριμένες ανήθικες πράξεις αλλά και μια ατομικά περιχαρακωμένη αντίληψη που έχει τις δικές της μακροπρόθεσμες συνέπειες. Αλλά, από το άλλο μέρος, και η αφαιρετικότητα πρέπει να προσδιοριστεί έτσι ώστε να μην κρύβει ψυχρό φανατισμό (δηλαδή, να μην εφαρμόζουμε ψυχρά τις δήθεν υψιπετείς θεωρίες μας αδιάφοροι για τον πόνο και την κοινωνική καταστροφή που θα προκαλέσουμε), ούτε να μας οδηγεί να αποδεχόμαστε παθητικά κάτι καταστροφικό εν όψει μιας δήθεν αφηρημένης αγάπης που αδιαφορεί για τα πρόσωπα, πράγμα που θα μας απογυμνώσει από τη δύναμη που χρειαζόμαστε για να αυτοπροστατευτούμε και για να προστατεύσουμε τις μεγάλες αρχές μας. Η αφαίρεση δεν είναι μία ψυχρότητα, ούτε ένα χάος, ούτε

μια αυθαιρεσία της ερμηνείας, αλλά εξαρτάται από τις μεγάλες αρχές, τις ιδέες – και εκεί έγκειται η δυσκολία στην ερμηνεία τους και στο πώς θα εφαρμοστούν στην πράξη, γιατί πρέπει να περάσουν μέσα από τη συνείδηση και να καταλήξουν σε αυτό που σαν μορφή θα είναι η πιο πρόσφορη για να διευκολυνθεί η βελτίωση στο μέλλον. Σίγουρα κάποιοι θα πουν ότι μια τέτοια αφαίρεση είναι ψυχρή, αλλά κάνουν λάθος. Ό,τι βλέπουμε σαν ψυχρότητα είναι η προσπάθεια των ανθρώπων να εφαρμόσουν στην πράξη ό,τι αυτοί εκλαμβάνουν ως μεγάλη ιδέα, όπως οι Ερυθροί Χμερ που σφαγίασαν σε δύο χρόνια πάνω από δύο εκατομμύρια πολίτες για να εφαρμόσουν την κατά την γνώμη τους “ορθή” πολιτική στην Καμπότζη. Οι μεγάλες ιδέες μπορούν να γίνουν δικαιολογία για μεγάλα εγκλήματα. Αν όμως απορρίψουμε αυτές τις μεγάλες ιδέες, πάλι θα καταλήξουμε σε μεγάλα εγκλήματα. Το μέτρο της ισορροπίας είμαστε, ούτως ή άλλως, εκ των πραγμάτων αναγκασμένοι να το βρούμε.

Επίσης, η ικανότητα για κριτική σκέψη που είναι κοινό κτήμα των ανθρώπων δεν αρκεί για να θεμελιώσει την αδελφοσύνη, γιατί η σκέψη είναι προς το παρόν πεδίο διαίρεσης και όχι ενότητας. Αυτό γίνεται φανερό και στον δριμύ και απαράδεκτο χλευασμό ή στην ειρωνεία που επιδεικνύουν ορισμένοι διανοούμενοι απέναντι στους διανοούμενους μιας διαφορετικής αντίληψης, ακριβώς με στόχο να τους εμποδίσουν να εκφράσουν τη δική τους γνώμη. Η ενότητα δεν μπορεί παρά να απορρέει από την καθολικότητα και όχι από τις ατομικές βουλήσεις που σε γενικές γραμμές επιδιώκουν μια ατομιστική «ελευθερία».

Πολλοί φαντάζονται ότι μια ασύνορη παγκόσμια κοινωνία θα είναι μια αληθινά ανοιχτή κοινωνία. Αυτό, εκτός από καταστροφικό, είναι και αστείο, γιατί η ανοικτότητα δεν θα κριθεί από τα κρατικά σύνορα αλλά από την ανθρώπινη συνείδηση. Αυτή η αντίληψη περί συνόρων είναι μια πρωτόγονη αντίληψη των εννοιών που προσηλώνεται μόνον στην αντικειμενικότητα, στα φαινόμενα, αρνούμενη το νόημα – ταυτίζει την ιδέα με μία μορφή χωρίς την κατάλληλη επεξεργασία. Στην πραγματικότητα, αυτό που ήταν

πάντοτε προβληματικό είναι η χωριστικότητα, ο ατομισμός των ανθρώπων και των συλλογικοτήτων. Τα σύνορα παύουν να είναι χωριστικά στον βαθμό που οι άνθρωποι είναι ανιδιοτελείς, και δεν αφανίζονται πραγματικά όταν οι άνθρωποι είναι τόσο ανόητοι ή τόσο αδύναμοι ώστε να μην μπορούν να αυτοπροστατευτούν και να χάνουν τις χώρες τους. Ακόμη και τότε τα σύνορα διατηρούνται στον ψυχισμό τους και προκαλούν συνέπειες, απλώς, στην αρχή της αποδόμησής τους θα ωφελήσουν κάποια συμφέροντα που θα σφετεριστούν την απολεσθείσα συλλογική δύναμη. Η κατάργηση των συνόρων απλώς αφανίζει τις συλλογικότητες, χωρίς να βάζει καν στη θέση τους μία άλλη συλλογικότητα π.χ. την ανθρωπότητα, γιατί απλώς αυτή δεν είναι ακόμη αισθητή και αποδεκτή. Αν ήταν, πάλι δεν θα αφανιζόντουσαν οι μικρότερες συλλογικότητες όπως τα έθνη, αλλά τα σύνορα δεν θα ήταν επιθετικά. Σε ένα πολύ μακρινό μέλλον δεν ξέρουμε τι θα συμβεί, αλλά μπορούμε να κρίνουμε για το παρόν και το άμεσο μέλλον.

Η ανοησία και η αδυναμία, τελικά, το μόνο που κάνουν είναι να ενισχύουν την όποια εξουσία επειδή είναι χειραγωγήσιμες. Αλλά και το ατομικό εγώ είναι ένα σύνορο, μήπως να σπάσουμε αυτό το εγώ που τόσο θεοποιήθηκε από τη δύση; Αυτό οι υποστηρικτές της σύγχρονης ανοικτότητας δεν το διανοούνται καν, γιατί, όπως φαίνεται, η κοινωνία γι' αυτούς είναι συνάθροιση ατόμων ή, μάλλον, ατομισμών. Στο άλλο θεωρητικό άκρο, το κράτος, το έθνος και η κοινωνία ενίοτε καταπίνουν τα άτομα ως ανάξια λόγου. Και το να ισορροπήσει κανείς ανάμεσα στις ακρότητες είναι εξαιρετικά δύσκολο αλλά αναγκαίο.

B) Μερικές σκέψεις για μια αληθινά ανοιχτή κοινωνία

Πρέπει να κατανοήσουμε βαθιά ότι το κυριότερο πρόβλημά μας ως ανθρώπων είναι ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τη φύση της σχέσης ατομικότητας και ολότητας καθώς και την παράγωγη σχέση ατομικότητας και συλλογικότητας. Αυτό το πρόβλημα είναι δραματικό για όλους μας, αλλά πρέπει να το αποδεχθούμε και να

χρησιμοποιήσουμε καλόπιστα ό,τι διαθέτουμε για να το εξομαλύνουμε σταδιακά ρίχνοντάς του περισσότερο φως, αντί να ρέπουμε σε αποκλεισμό της μιας ή της άλλης. Δεν έχουμε την πολυτέλεια μιας αλαζονικής αποκλειστικότητας και βιασύνης για οριστικά συμπεράσματα.

Η ανοικτότητα μιας κοινωνίας πρέπει πρώτα απ' όλα να είναι **ανοικτότητα στο μέλλον**. Αλλά τι είναι το μέλλον; Αυτό το κάτι του χρόνου που θα διατηρήσει ή θα επεκτείνει τις ανότητες και ποταπές επιθυμίες, την απληστία μας; Περισσότερο χρήμα, περισσότερη άνεση, περισσότερα εδάφη, περισσότερο γόητρο κτλ; Πρέπει να ξέρουμε ότι ένα τέτοιο μέλλον ταυτίζεται με το παρελθόν, γιατί στο παρελθόν ήταν αυτά κυρίαρχα για τον άνθρωπο και κάποια από αυτά η μοναδική και αποκλειστική ανάγκη του. **Ο χρόνος όμως δεν είναι κάτι μηχανικό, έχει και μια ποιότητα, είναι φορέας ποιότητας**. Αν η ποιότητα δεν εκφράζεται μέσω των συνειδήσεων, τότε το μέλλον δεν θα είναι πραγματικό μέλλον. Το αληθινό μέλλον έχει σχέση με οράματα που σχετίζονται με την ανθρώπινη συνείδηση, είναι «άνοιγμα» στην βαθύτερη ποιότητα – και δεν εννοούμε την «ποιότητα ζωής» αλλά την ποιότητα της συνείδησης.

Η ανοικτή κοινωνία απευθύνεται και στον χώρο, στους άλλους που βρίσκονται έξω από αυτήν. Αυτό τι σημαίνει όμως; Ότι θα διαμοιράζουμε συνεχώς σε ίσες μερίδες ό,τι κατέχουμε στον ασύνορο κόσμο μας; Ότι δεν πολεμάμε για την ατομική και συλλογική ακεραιότητά μας; Ότι αποδεχόμαστε ό,τι συμβαίνει άκριτα, χωρίς αίσθηση της δικαιοσύνης; Μια αληθινά ανοικτή κοινωνία ενδιαφέρεται πρακτικά για ό,τι συμβαίνει και έξω από τα σύνορά της, αλλά προστατεύει την ακεραιότητά της. Δεν κατέχει (π.χ. πλούτο) σε βάρος άλλων αλλά προσπαθεί να συντηρήσει ό,τι της είναι αναγκαίο. **Το μόνο αληθινό άνοιγμα τόσο για το άτομο όσο και για την κοινωνία είναι η αυξανόμενη ανιδιοτέλεια**. Όλα τα άλλα φαίνονται απελπισμένες απόπειρες να λύσουμε τα προβλήματα του ολοκληρωτισμού με οργανωτικά ή χαοτικά πολιτικά σχήματα που, απλώς, θα αποτελέσουν τα εργαλεία των νέων ολοκληρωτισμών.

Μιλάμε για **θεσμούς**, αλλά πρέπει κυρίως να επιλέξουμε ποιόν σκοπό θέλουμε να υπηρετήσει ένας θεσμός και να έχουμε τη δύναμη και τη θέληση να προστατέψουμε αυτόν τον θεσμό. Η ανοιχτή κοινωνία δεν μπορεί να είναι μία άνευρη, μαλθακή και χαοτική κοινωνία. Αυτά δεν είναι ανοιχτότητα αλλά έλλειψη ελευθερίας. Ας πούμε, αν η δημοκρατία εξαντλείται στην πλειοψηφία, τότε θα πρέπει να σκεφθούμε σοβαρά ότι μπορεί μία πλειοψηφία να είναι ουσιωδώς αντιδημοκρατική και να καταργήσει στο τέλος τους υπάρχοντες θεσμούς ή να τους χρησιμοποιήσει για άλλους σκοπούς. Εξάλλου, οι πλειοψηφίες δημιουργούνται τεχνητά κιόλας. Αν η δημοκρατία εξαντλείται στο κοινοβούλιο, τότε θα βλέπουμε κοινοβούλια που δεν έχουν καμμία απολύτως σχέση με τη λαϊκή εντολή που έχουν πάρει. Πρέπει, επομένως, να προστατεύουμε κυρίως τους σκοπούς που θέλουμε να εξυπηρετούν οι θεσμοί και όχι μόνον τους ίδιους στην τυπική μορφή τους. Με τέτοιες σκέψεις πρέπει να αντιλαμβανόμαστε μια ανοικτή κοινωνία και όχι επιπόλαια με μεγάλα λόγια που καταλήγουν στο να διακωμωδούν τις μεγάλες ιδέες και να φέρνουν καταστροφή.

Το αποτέλεσμα μιας «ανοικτής» αλλά ατομιστικής κοινωνίας θα είναι το εξής απλό: οι αδύναμες κοινωνίες θα σαρωθούν από τις συνθήκες αλλά οι ισχυρές θα επιβάλουν αυτό που θέλουν, και έτσι θα δούμε κοινωνίες περίκλειστες εγωιστικά που θα απαιτούν από τους άλλους να αφήνουν τις δικές τους κοινωνίες ανοικτές στα δικά τους συμφέροντα. Βέβαια, κατά την άποψή μου, δεν μπορούμε να φτιάξουμε άμεσα ή κάπως γρήγορα υγιείς κοινωνίες, ανοικτές με τους ορθούς όρους και ταυτόχρονα ικανές να αυτοπροστατευτούν, γιατί η ανθρώπινη συνείδηση προς το παρόν κινείται όχι μόνον αργά αλλά και σε αντίθετη κατεύθυνση. Από ό,τι δείχνουν οι συνθήκες, είναι πιθανόν να περάσουμε από καθαρτήριο καταστροφών. Όμως ο κόσμος θα υπάρχει και μετά τις καταστροφικές κρίσεις. Γι' αυτό πρέπει να προετοιμαστούμε να αντιμετωπίσουμε το μέλλον με τους παραπάνω όρους, αλλιώς θα μπορούσε μία καταστροφή να είναι ολοκληρωτική. Η ορθή ανοικτότητα της οποιασδήποτε κοινωνίας εξασφαλίζει την επιβίωσή της στο μέλλον και την ανάπτυξή της. Είναι όρος επιβίωσης και δικής της και του κόσμου.

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

21/ 11 / 2018

ΦΩΤΟ : wikiart.org